

Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi

ISSN: 2147 - 1037

Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının Cinsiyet Rollerini ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Hatice Odacı
Çiğdem Berber Çelik

DOI:10.29299/kefad.2018.19.02.002

Makale Bilgileri

Yükleme:29/03/2017 Düzeltme:01/04/2018 Kabul:24/04/2018

Özet

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini belirlemek ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin cinsiyet rolü, öğrenim görülen bölüm, internet kullanım amacı gibi değişkenlere göre incelemektir. Ayrıca araştırmada; siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinin cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalma durumuna ve internete bağlanma yoluna göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Katılımcılar, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerine devam eden 349 kız ve 187 erkek toplam 536 lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği, BEM Cinsiyet Rolü Değerlendirme Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi, bağımsız gruplar t-testi tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınsı ve androjen cinsiyet rolü tutumuna sahip olanların belirsiz ve erkeksi cinsiyet rolüne sahip olanlara göre, fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde öğrenim görenlerin rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerine göre, interneti iletişim ve eğitim amaçlı kullananların eğlence amaçlı kullananlara göre, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, Cinsiyet rolü, Öğretmen adayları

Sorumlu Yazar: Çiğdem Berber Çelik, Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye,
cigdem.berbercelik@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6112-8943

Hatice Odacı, Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye, hatodaci@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2080-6269

Giriş

Günümüzde çevirim içi teknoloji olarak adlandırılan internet tüm dünyada özellikle üniversite öğrencilerinin kullandığı en popüler iletişim araçlarından biri haline gelmiştir (Hong, Li, Mao ve Stanton, 2007). İnternet genç yetişkinler ve üniversite öğrencileri için çoğu zaman akademik destek, kişilerarası ilişkileri etkinleştirmek, eleştirel düşünme becerilerini geliştirme ve kimlik keşfi gibi olumlu amaçlara ulaşmayı sağlarken (Blais, Craig, Pepler ve Connolly, 2008; Tynes, 2007; Valkenburg ve Peter, 2007) bazen de kötüye kullanımı mağdur etme gibi sonuçlara (Agatson, Komalski ve Limber, 2007; Mitchell, Finkelhor ve Wobak, 2003) yol açmaktadır.

Son yıllarda özellikle cep telefonu ve internet üzerinden yapılan elektronik saldırganlık olarak adlandırılan siber zorbalık bilgi ve iletişim teknolojilerinin uygunsuz kullanımı olarak tanımlanabilir. Gezgin ve Çuhadar (2012) siber zorbalığın, bireylere sorun yaratan ve yıkıcı sonuçları olan bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Literatürde siber zorbalık kavramı, Williard (2007) tarafından “kişinin başkalarına zararlı içerikli mesajlar göndererek zarar vermesi ve diğer dijital teknolojileri kullanarak sosyal saldırganlık eylemlerinde bulunması yöntemi” olarak ifade edilirken; Smith ve arkadaşları (2008) ise, siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan farklı, daha çok okul dışında gerçekleştirilen ve cep telefonu ve internet kullanarak yapılan yeni bir zorbalık çeşidi olarak ele almışlardır.

Araştırmalar, siber zorbalığın, kurban ve zorba arasındaki karşılıklı ilişkiden kaynaklanan problemler nedeniyle ortaya çıktığını (Akbulut ve Erişti, 2011) ve öfke, saldırganlık ve kural tanımaz davranışları içeren davranışsal ve psiko-sosyal bir sorun olduğunu göstermektedir (Patchin ve Hinduja, 2006; Ybarra, Espelage ve Mitchell, 2007). David-Ferdon ve Hertz (2007) sanal zorbalığın kurbanlar üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı bir akıl ve halk sağlığı sorunu olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yine literatürdeki araştırmalar, çevirim içi olarak cinsel taciz ya da sanal zorbalık yaşayan gençlerin depresyon, madde kullanımı ve suç işleme oranlarının önemli ölçüde yüksek olduğunu göstermektedir (Mitchell, Ybarra ve Finkelhor, 2007).

Siber zorbalıkla ilgili araştırmalar cinsiyet ve yaş değişkenine ilişkin farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Literatürdeki bazı çalışmaların bulgularına göre kızlar daha çok çevirim içi olmakta ve siber zorbalık yapmaktadırlar (Beale ve Hall, 2007; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2006, 2007). Bu bulgulara karşın günümüzdeki çalışmalarda geleneksel zorbalıkla ilgili olarak cinsiyet değişkenine ilişkin kesin sonuçlar bulunmamakla birlikte; erkeklerin kızlara göre daha çok saldırgan oldukları, mağdur olma açısından ise cinsiyetler arasında küçük bir farklılık olduğu belirtilmiştir (Beale ve Hall, 2007; Olweus, 1993). Olweus (1993) erkeklerin fiziksel zorbalık açısından üstün göründüklerini ancak kızların dolaylı ve ilişkisel zorbalığı daha fazla kullandıklarını belirtmektedir. Noret ve Rivers (2006)

siber zorbalığın son yıllarda kızlarda erkeklere göre daha fazla görüldüğünü bulgulamışlardır. Buna karşın Ybarra ve Mitchell (2004) ile Raskauskas ve Stolz (2007) internet veya elektronik zorbalıkla ilgili saldırganlar veya mağdurlar açısından anlamlı bir cinsiyet farklılığı tespit etmediklerini vurgulamışlardır. Whitney ve Smitt (1993) kızların geleneksel zorbalık davranışına göreceli olarak daha fazla katılım gösterdiklerini ancak bu konuda erkeklerin çoğunlukta olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda ise siber zorbalık eylemlerinin daha çok erkekler tarafından gerçekleştirildiği (Özdemir ve Akar, 2011; Ayas ve Horzum, 2012) ve yine erkeklerin siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları (Erdur Baker ve Kavşut, 2007) belirlenmiştir. Siber zorbalıkta yaş da önemli bir faktör olarak görünmektedir. Siber zorbalık ilkökul yıllarında artmakta, ortaokul yıllarında zirveye çıkmakta ve lise yıllarında azalmaktadır (Beale ve Hall, 2007; Li, 2007; Pellegrini ve Bartini, 2000; Williams ve Guerra, 2007). O zaman literatüre göre, siber zorbalığın özellikle ortaokul dönemindeki çocuklar arasında oldukça yaygın bir sorun olduğu söylenebilir.

Siber zorbalığın cinsiyete göre farklılık göstermesi toplumsal olarak cinsiyetlere yüklenen davranışlarla da ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü; kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri ve davranışları içermektedir (Dökmen, 2004). Geleneksel anlayışta, bireylerin erkeksi veya kadınsı cinsiyet rollerine sahip oldukları düşünülürken; günümüzde, bireylerin hem kadın hem de erkek cinsiyet rollerini birlikte gösterebilecekleri androjen veya hem erkek hem de kadın cinsiyet rolüne özgü özellikleri çok az taşıyan belirsiz cinsiyet rolüne de sahip olabilecekleri belirtilmektedir (Bem, 1974; Mayer, ve Sutton, 1996). Çocukluk döneminden itibaren kazanılmaya başlayan toplumsal cinsiyet rolleri bireyin davranışlarını, duygularını, düşüncelerini, sosyalleşme süreci içerisinde kendilerini ve karşısındaki bireyleri değerlendirme biçimlerini etkilemektedir (Smith, Noll, ve Bryant, 1999).

Siber zorbalık kavramı teknoloji kullanımının artmasıyla psikoloji literatürüne yeni eklenen önemli bir kavramdır. Siber zorbalığa karşı duyarlılık ise üzerinde durulması gereken çok daha yeni bir kavramdır. Literatür incelendiğinde, siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkla ilgili çalışmaların çok çok sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar ise kavramın ölçülmesine yönelik ölçme aracı geliştirme çalışması ve birkaç tanımlayıcı çalışmadır. Bu noktada konuyla ilgili yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bunun yanında, siber zorbalıkla ilgili çalışmaların büyük bir bölümünün öğrenim çağındaki bireyler üzerinde yapıldığı (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007; Arıca, 2009; Williams ve Guerra, 2007; Peskin, Tortolera ve Markham, 2006) gözönüne alındığında konu ile ilgili olarak öğretmenlerin konuya yaklaşımı ve farkındalık düzeylerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Öğretmenlerin internetin doğru kullanımı konusunda öğrencilerin eğitilmesine katkı sağlamları yanında siber zorbalık ve bununla ilgili ortaya çıkabilecek sorunlarla mücadele etme/başa çıkma konusunda önemli sorumluluklar üstlenmeleri beklenmektedir. Alanyazındaki

çalışmalarda siber zorbalık ile m¼cadele etmede ¼ğretmenlerin farkındalıklarına ve duyarlı davranışlar sergilemelerine vurgu yapılmaktadır (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007; Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Akbulut ve Erişti, 2011; ¼zdemir ve Akar, 2011). Bu bağlamda ¼zellikle ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeylerinin ayrı bir ¼nem arz ettiği ve siber zorbalığa ilişkin belirli bir duyarlılık geliştirmelerinin toplumsal yansımalarının anlamlı olacağı d¼ř¼ncesiyle bu çalışma planlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Gerçekleştirilen çalışmanın amacı, ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeylerini belirlemek ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeylerinin cinsiyet rol¼, ¼ğrenim g¼r¼len b¼l¼m, internet kullanım amacı gibi değişkenlere g¼re incelemektir. Araştırmada ayrıca; siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeyinin cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalma durumuna ve internete bağlanma yoluna g¼re farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

- (1) ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeyleri y¼ksektir.
- (2) ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık d¼zeyleri cinsiyet rollerine g¼re farklılaşmaktadır.
- (3) ¼ğretmen adaylarının ¼ğrenim g¼rd¼kleri b¼l¼me g¼re siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları farklılaşmaktadır.
- (4) ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları internet kullanım amacına g¼re farklılaşmaktadır.
- (5) ¼ğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalıp kalmama durumuna ve internete bağlanma yoluna g¼re farklılık g¼stermektedir.

Y¼ntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada genel tarama modellemelerinden biri olan kesitsel tarama modeli kullanılmıştır. Kesitsel tarama araştırmalarında betimlenecek değişkenlerin ¼zelliklerine uygun olarak bir seferde ¼lç¼m yapılmaktadır (Fraenkal ve Wallen, 2006).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Karadeniz Teknik ¼niversitesi Fatih Eğitim Fak¼ltesi' nin farklı b¼l¼mlerine devam eden 349 kız (%65.1) ve 187 erkek (%34.9) toplam 536 lisans ¼ğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan ¼ğrencilerin yaşları, 17 ile 26 arasında değişmekte olup

yaş ortalaması 21.6'dır (Ss=1.67). Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik bilgiler

	n(%)	X	Ss
Cinsiyet			
Kız	349(65.1)		
Erkek	187(34.9)		
Bölümler			
Reh. ve Psk. Danışmanlık	86 (16)		
Matematik	75(14)		
Sınıf	99(18.5)		
Sosyal Bilgiler	42(7.8)		
Okulöncesi	47(8.8)		
Güzel Sanatlar	62(11.6)		
Bilgisayar	87(16.2)		
Fen Bilgisi	38(7.1)		
Sınıf Düzeyi			
1.sınıf	150(28)		
2.sınıf	112(20.9)		
3.sınıf	100(18.7)		
4.sınıf	174(32.5)		
Yaş		21.06	1.67

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; Tanrıku, Kınay ve Arıçak (2013) tarafından geliştirilen Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlık Ölçeği, Bem (1974) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Kavuncu (1987) tarafından yapılan Bem Cinsiyet Rolü Değerlendirme Envanteri ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlık Ölçeği (SZİDÖ): Tanrıku, Kınay ve Arıçak (2013) tarafından geliştirilen ölçek 14 maddeden oluşmakta olup üçlü (Evet, Bazen, Hayır) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçeğin puanlanması, hayır=1, bazen=2 ve evet=3 şeklindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan ise 42'dir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın yüksek oluşunu göstermektedir. Ölçek tek faktörden oluşmaktadır ve maddelerin faktör yükleri .61 ile .76 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı .80 olarak; test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .63 olarak bulunmuştur.

Bem Cinsiyet Rolü Değerlendirme Envanteri (BCRDE): Bem (1974) tarafından geliştirilen envanter Kavuncu (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Kavuncu (1987) ve Dökmen (1999) tarafından yapılmıştır. Kadınsı ve erkeksi kişilik özelliklerinin ölçüldüğü envanter 7 dereceli bir kendini değerlendirme ölçeğidir ve toplam 60 sıfattan oluşur. "kadınsılık", "erkeksilik"

ve “sosyal beğenirlik” olmak üzere üç ayrı alt ölçek içermektedir. Bu çalışmada envanterin yalnızca kadınsılık ve erkeksilik ölçeklerini içeren formu kullanılmıştır. Yarıya bölme yöntemi ile bulunan güvenilirlik katsayıları “erkeksilik” için .71, “kadınsılık” için .77 bulunmuştur (Dökmen, 1999).

Kişisel Bilgi Formu (KBF): Araştırmacılar tarafından hazırlanan formda katılımcılara cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf düzeyi, internet kullanım amacı, siber zorbalığa maruz kalma durumu, internete bağlanma yolu gibi sorulara yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ölçekler ve kişisel bilgi formu araştırmacılar tarafından öğrencilere gruplar halinde sınıf ortamında uygulanmıştır. Uygulamalar tek oturumda ve yaklaşık 20 dakikalık bir sürede gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce çalışmanın amacıyla ilgili bilgi verilip gönüllü olan öğrencilerin ölçme araçlarını doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve verilerin çözümlenmesinde SPSS 23.00 programı kullanılmıştır. Araştırma amaçlarına ulaşabilmek için gerekli olan istatistiksel analizlere geçilmeden önce verilerin yeniden düzenlenmesi ve bir takım varsayımların karşılanması gerekmektedir. İlk olarak kayıp değer analizi yapılmıştır ve veri setinde ölçümlere ilişkin kayıp verilerin olmadığı tespit edilmiştir. Uç değer analizi gerçekleştirilirken veri setinde yer alan değişkenlere ait puanlar standart z puanlarına dönüştürülerek verilerin ortalamadan ne ölçüde sapma gösterdikleri tespit edilmiştir. Elde edilen z puanlarının -3 ve +3 aralığında oldukları görülmüştür. Dolayısıyla, veri setinde uç değerlerin olmadığı sonucuna varılmıştır. Verilerin normallik varsayımı değerlendirilirken değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda değişkenlere ilişkin çarpıklık değerlerinin ilgili alan yazında ölçüt olarak kabul edilen basıklık ve çarpıklık değerleri (-1.5 ve +1.5) arasında kalması, dağılımın normalden aşırı sapmadığını göstermektedir. Verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi, bağımsız gruplar t-testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Aşağıda siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyet rollerine, öğrenim görülen bölüme, internet kullanım amacına, cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalma durumuna ve internete bağlanma yoluna göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik birtakım analizler yapılmıştır. Araştırmada yanıt aranan sorulara ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir:

Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlık Düzeyleri

Öncelikle araştırmaya katılan öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri incelenmiştir. Öğretmen adaylarının siber zorbalık düzeyleri belirlenirken öncelikle örneklem grubunun puan ortalaması hesaplanmış ve 34.65 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en

yüksek puanın 42 olduğu bilindiğinden öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin yüksek düzeyde duyarlılığa sahip oldukları söylenebilir.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılığın Cinsiyet Rolüne İlişkin Farklılıkları

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyet rolü yönelimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi tekniği ile test edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. *Farklı cinsiyet rollerine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarına yönelik varyans analizi sonuçları*

	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar arası	748.41	3	249.97	10.62	.001
Grup içi	12500.73	532	23.49		
Toplam	13249.15	535			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları; üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının cinsiyet rollerine göre farklılaştığını göstermektedir ($F_{(3,532)} = 10.62$, $p < .05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; kadınsı cinsiyet rolüne sahip olan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı bir şekilde yüksektir. Ayrıca androjen cinsiyet rolüne sahip olan öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları ise erkeksi ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı derecede yüksektir. Siber zorbalığa ilişkin farkındalık ile ilgili yapılan araştırmalarda daha çok cinsiyet değişkeninin ele alındığı görülmektedir.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılığın Öğrenim Görülen Bölüme Göre Farklılıkları

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın öğrenim görülen bölüme göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. *Öğrenim görülen bölüme göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarına yönelik varyans analizi sonuçları*

	KT	Sd	KO	F	p
Gruplar arası	707.30	7	101.04	4.25	.001
Grup içi	12541.85	528	23.75		
Toplam	13249.15	535			

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu ($F_{(7,528)} = 4.25$, $p < .05$) tespit edilmiştir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenliğinde öğrenim

gören öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü öğrencilerinden daha yüksek olduğu yönündedir.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılığın İnternet Kullanım Amacına Yönelik Farklılıkları

İnternet kullanım amacına göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın farklılık gösterip göstermediğine de tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır. Bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İnternet kullanım amacına göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarına yönelik varyans analizi sonuçları

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
Gruplar arası	490.69	4	122.67	5.11	.001
Grup içi	12758.46	531	24.03		
Toplam	13249.15	535			

İnternet kullanım amacına göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir ($F_{(4,531)} = 5.11, p < .05$). Gruplar arasında farklılıkların kaynağını bulmak amacıyla ise Scheffe testi yapılmıştır. Analiz sonucunda, interneti eğitim ve iletişim amaçlı kullananların siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının interneti eğlence amaçlı kullananlardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılığın Cinsiyete, Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumuna ve İnternete Bağlanma Yoluna Dayalı Farklılıkları

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalma durumuna ve internete bağlanma yoluna dayalı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız grup t-testi ile incelenmiştir.

Tablo 5. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyete, siber zorbalığa maruz kalma durumuna ve internete bağlanma yoluna dayalı farklılıkları

	N	x	Ss	t	p
Cinsiyet					.001
Kız	349	35.21	4.64	3.43	
Erkek	187	33.61	5.41		
SZMKD					.163
Evet	65	35.46	4.95	1.40	
Hayır	471	34.54	4.97		
İBY					.796
Cep telefonu	156	34.70	5.12	.26	
Bilgisayar	377	34.71	5.12		

SZMKD Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumu İBY İnternete Bağlanma Yolu

Tablo 5 incelendiğinde, siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyete göre anlamlı farklar oluşturduğu ve kızların siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir ($t = 3.43, p < .05$). Siber zorbalığa maruz kalma durumuna dayalı farklılıkları incelemek için yapılan bağımsız grup t testi sonucunda ise gruplar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Son olarak internete bağlanma yoluna dayalı farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılan bağımsız grup t testi sonuçlarına bakıldığında ise, gruplar arasında anlamlı farklılık bulgulanmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının siber zorbalığa duyarlılıklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının teknolojinin etik kullanımı konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip oldukları ve buna bağlı olarak duyarlı oldukları şeklinde açıklanabilir. Literatürde bu bulguyu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Yılmaz' ın (2010) yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun siber zorbalığı bir sorun olarak gördükleri, öğrencilerin bu durumdan olumsuz etkilendikleri ve siber zorbalığı önleme çalışmalarını ihtiyaç olarak hissettikleri bulgulanmıştır. Gezgin ve Çuhadar (2012)'ın yaptıkları benzer bir çalışmada ise Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın diğer bulgusunda öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının cinsiyet rollerine göre farklılaştığı, kadınsı ve erkeksi cinsiyet rolüne sahip öğrencilerin diğer cinsiyet rollerine göre siber zorbalığa daha duyarlı oldukları belirlenmiştir. Toplumların cinsiyetlere yüklediği rollere göre siber zorbalığa ilişkin farkındalığın araştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Androjen bireyler, kadınsı ve erkeksi özellikleri bir arada ve eşit miktarda gösterirler, her iki cinsiyete özgü özellikleri farklı oranlarda taşırlar. Bunun yanında, belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireyler hem erkek hem de kadın cinsiyet rolüne özgü özellikleri çok az taşımaktadırlar (Bem, 1981). Türk toplumunda kız çocukların sempatik, edilgen, duygusal, başkalarının duygularına duyarlı olma gibi davranışlarının pekiştirilmesi (Kısaç, 1999) kadınların gerçek hayat dışında sanal ortamda da karşılaşılacak sorunlara karşı daha duyarlı ve farkındalık düzeylerinin daha yüksek olmasını açıklamaktadır. Benzer şekilde, androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin kadınsı özellikler taşıması yine sorunlara karşı duyarlılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ortaya çıkan diğer bir sonuç, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanlarının Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü öğrencilerinden daha yüksek olduğu yönündedir. Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümü öğrencileri aldıkları eğitimle paralel olarak tüm sorunlara duyarlı, farkındalık düzeyi yüksek, yardıma

açık ve empatik bakış açısına sahip öğretmen adayları olarak yetiştirilmelerine rağmen bu araştırmada Fen ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir. Bu durum, söz konusu bölümdeki öğretmen adaylarının siber zorbalık yaşantılarının daha fazla olması ya da internette daha fazla zaman geçirmeleri nedeniyle internetin ve sanal ortamların risk ve tehlikeler içerebileceğinin daha çok farkında olduklarını göstermektedir.

Diğer bir bulgu, interneti eğitim ve iletişim amaçlı kullananların siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının interneti eğlence amaçlı kullananlardan daha yüksek olduğu şeklindedir. Ortaya çıkan bulguyu destekleyecek benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. İnternetin eğitim ve iletişim gibi amaçlarla kullanılması eğlence amaçlı kullanımına göre internetin daha bilinçli kullanıldığını göstermektedir. Çünkü yapılan araştırmalar internetin kullanım amacına göre birçok olumsuz durumun (bağımlılık, siber zorbalık, siber kurban vb.) ortaya çıktığını göstermektedir (Berber Çelik ve Odacı, 2012; Özcan ve Buzlu, 2007; Young, 1996). Bilinçli kullanımın internetteki olumsuz durumlara ilişkin farkındalığın artmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada, kızların siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Literatürdeki bazı araştırma sonuçları kızların da erkeklerinde sanal zorbalığa maruz kaldıklarını (Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Noret ve Rivers, 2006; Ybrarra ve Mitchell, 2007), fakat kızların sanal zorbalığı bir sorun olarak düşündüklerini buna karşın erkeklerin bunu sorun olarak görmeme eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (Li, 2006). Agatson, Kowalski ve Limber (2007) kız öğrencilerin siber zorbalığı problem olarak görmelerinin yanı sıra bu duruma çözüm yolu bulma çabası içinde olduklarını tespit etmişlerdir. Çözüm yolu bulma arayışı kadınların soruna ilişkin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Siber zorbalığa duyarlılıkta sanal zorbalığa maruz kalma durumuna dayalı bir farklılık araştırmada tespit edilememiştir. Gezin ve Çuhadar' da (2012) yaptıkları çalışmada siber zorbalığa ilişkin farkındalığın siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Örneklem grubunda siber zorbalığa maruz kalanların sayısının kalmayanlara göre oldukça az olması anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmamasına neden olabilir. Siber zorbalığa maruz kalmayan kişilerin bu konuda duyarlılık geliştirmeleri ve empatik bir bakış açısına sahip olmaları konusunda daha sınırlı kaldıkları düşünülmektedir.

Son olarak, siber zorbalığa duyarlılığın internete bağlanma yoluna göre farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığın bilgisayar ve cep telefonları aracılığı ile internet ortamından yapıldığı bilinmektedir (Patchin ve Hinduja, 2006). Günümüzde bilgisayar ve cep telefonlarının vazgeçilmez birer teknolojik aletler olduğu düşünüldüğünde her iki yolla da siber zorbalığa maruz kalmak, tanıklık etmek ya da siber zorbalığa duyarlı olmak mümkündür.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar; öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınsı ve androjen cinsiyet rolü tutumuna sahip olanların belirsiz ve erkeksi cinsiyet rolüne sahip olanlara göre, fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliğinde öğrenim görenlerin rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerine göre, interneti iletişim ve eğitim amaçlı kullananların eğlence amaçlı kullananlara göre ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre siber zorbalığa ilişkin duyarlıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak öğretmen adaylarının siber zorbalığa karşı duyarlı oldukları, cinsiyet rolü, öğrenim görülen bölüm, internet kullanım amacı, cinsiyet gibi değişkenlerin bu duyarlılığı farklılaştırdığı ortaya çıkmıştır. Her geçen gün yaygınlaşan ve gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik dışı kullanımının acilen önüne geçilmesi ve siber zorbalığa ilişkin bireysel ve toplumsal bir farkındalık yaratılarak sorunun çözümüne ilişkin gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu süreçte özellikle okullarda görev yapan öğretmenlere ve psikolojik danışmanlara büyük sorumluluklar düşmektedir. Siber zorbalıkla başa çıkma ve bu konuda toplumsal duyarlık oluşması için öğrenci ve velilere konuyla ilgili yasal düzenlemeleri de içeren seminerler yapılabilir. Eğitim fakültelerinin öğretim programlarına interneti bilinçli ve etik kullanma ve siber zorbalıkla başa çıkma içerikli seçmeli derslerin konulmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda cinsiyet ve cinsiyet rollerinin siber zorbalığa karşı duyarlılığa etkilerinin farklı modellerle ele alınması önerilebilir. Böylece sosyolojik değişkenlerin etkisi daha açık bir şekilde incelenebilir.

Kaynakça

- Agatston, P.W., Kowalski, R. ve Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60.
- Akbulut, Y. ve Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology, 27(7)*, 1155-1170.
- Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online, 11(2)*, 369-380.
- Beale, A.V. ve Hall, K.R. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *Clearing House, 81(1)*, 8-12.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42(2)*, 155-62.

- Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.
- Berber Çelik, Ç. ve Odacı, H. (2012). Kendilik algısı ve benlik saygısının problemlili internet kullanımı üzerindeki yordayıcı rolü. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7(1), 433-441.
- Blais, J., Craig, W.M., Pepler, D.J. ve Connolly, J. (2008). Adolescents online: The importance of internet activity choices to salient relationship. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(5), 49-58.
- David-Ferdon C. ve Hertz, M. F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 1-5.
- Dökmen, Z.Y. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40.
- Dökmen, Y.Z. (2004). *Gender Social Psychological Explanations*. Ankara: Sistem Pub.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education*. NewYork: McGraw-Hill.
- Gezgin, D.M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 93-104.
- Hong, Y., Li, X., Mao, R. ve Stanton B. (2007). Internet use among Chinese college students: Implications for sex education and HIV prevention. *Cyber Psychology and Behavior*, 10(2), 161-169.
- Kavuncu, A.N. (1987). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'ni Türk toplumuna uyarlama çalışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kısaç, I. (1999). Erkeklik rolü normları. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(2), 83-93.
- Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Mayer, F.S. ve Sutton, K. (1996). *Personality; An integrative approach*. New Joursey: Prentice Hall.

- Mitchell, K., Finkelhor, D. ve Wolak, J. (2007). Youth internet users at risk for the most serious online sexual solicitations. *American Journal of Preventive Medicine*, 32, 532-537.
- Mitchell, K., Ybarra, M. ve Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child Maltreatment*, 12(4), 314-24.
- Noret, N. ve Rivers, I. (2006, April). *The prevalence of bullying by text message or email: Results of a four year study*. Poster presented at British Psychological Society Annual Conference, Cardiff.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Özcan, N.K. ve Buzlu, S., (2007). Internet use and its relation with the psychosocial situation for a sample of university students. *Cyberpsychology and Behavior*, 10, 767-772.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 4(2), 148-169.
- Pellegrini, A. ve Bartini, M. (2000). A longitudinal study of bullying, victimization, and peer affiliation during the transition from primary school to middle school. *American Educational Research Journal*, 37(3), 699-725.
- Peskin, M. F., Tortolero, S. R. ve Markham, C. M. (2006). Bullying and victimization among black and Hispanic adolescents. *Adolescence*, 41(163), 467-484.
- Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Smith, C. J., Noll, J.A. ve Bryant, J. B. (1999). The effect of social context on gender self concept. *Sex Roles*, 40(5/6), 499-512.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Tanrikulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O.T. (2013). Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38-47.
- Tynes, B. M. (2007). Internet safety gone wild? *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 575-584.
- Valkenburg, P.M. ve Peter, J. (2007). Online communication and adolescent well-being: Testing the stimulation versus the displacement hypothesis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), 1169-1182.

- Williard, N.E. (2007). *Cyberbullying and cyber threats responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign: Research Press.
- Whitney, I. ve Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35, 3–25.
- Williams, K.R. ve Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of Internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14 –21.
- Ybarra, M.L., Espelage, D.L. ve Mitchell, K.J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: *Associations with psychosocial indicators*. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 31-41.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, J.K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1308–16.
- Yılmaz, H. (2010). An examination of preservice teachers' perceptions about cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science ve Technology Education*, 6(4), 263-270.
- Young, K.S. (1996). Internet addiction: The emergency of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), 237-244.